

Ιστορική Αναδρομή – Επισκόπηση
της ίδρυσης και λειτουργίας
του Ε.Ι.Π.Α.Π.Μ.
«Ο Αριστοτέλης»
(1926 – 1983)

Το Άσυλο Αλητοπαίδων ιδρύθηκε το έτος 1926 σε περιοχή της Καλαμαριάς δίπλα στα περίφημα «Κτηνοτροφικά», στο γνωστό μέχρι και σήμερα χώρο του «Αριστοτέλη» έκτασης τριάντα (30) στρεμμάτων, με σκοπό τη συγκέντρωση και περίθαλψη των εγκαταλειμμένων παιδιών. Το Άσυλο στεγάστηκε σε ξύλινες παράγκες, που είχαν κατασκευάσει οι Σύμμαχοι για την κάλυψη των αναγκών τους κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων και του Α' Παγκοσμίου πολέμου. Επρόκειτο για μακρόστενες παράγκες (στρατιωτικούς θαλάμους), στις οποίες διέμεναν τα συμμαχικά στρατεύματα που διέρχονταν από τη Θεσσαλονίκη με προορισμό το μέτωπο. Οι ίδιες παράγκες αξιοποιήθηκαν για την παροχή βοήθειας στους πρόσφυγες που κατέφθαναν από τον Καύκασο το 1920, αλλά και αργότερα για τη στέγαση του γηροκομείου και του νοσοκομείου¹.

Το Άσυλο Αλητοπαίδων μετονομάζεται πριν το 1937 σε Αναμορφωτικό Ίδρυμα Μακεδονίας² και λειτουργεί ως οργανισμός ιδιωτικού δικαίου υπαγόμενος στο Υπουργείο Δικαιοσύνης³. Το έτος 1937 ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Ι. Μεταξάς, ύστερα από εισήγηση του Εισαγγελέα Εφετών Θεσσαλονίκης και προέδρου του ιδρύματος Ηλ. Μικρουλέα, τοποθετεί το θεμέλιο λίθο για την ανέγερση κτιρίου, στο οποίο θα στεγαζόταν στο εξής το Αναμορφωτικό Ίδρυμα (6 Οκτωβρίου 1937)⁴.

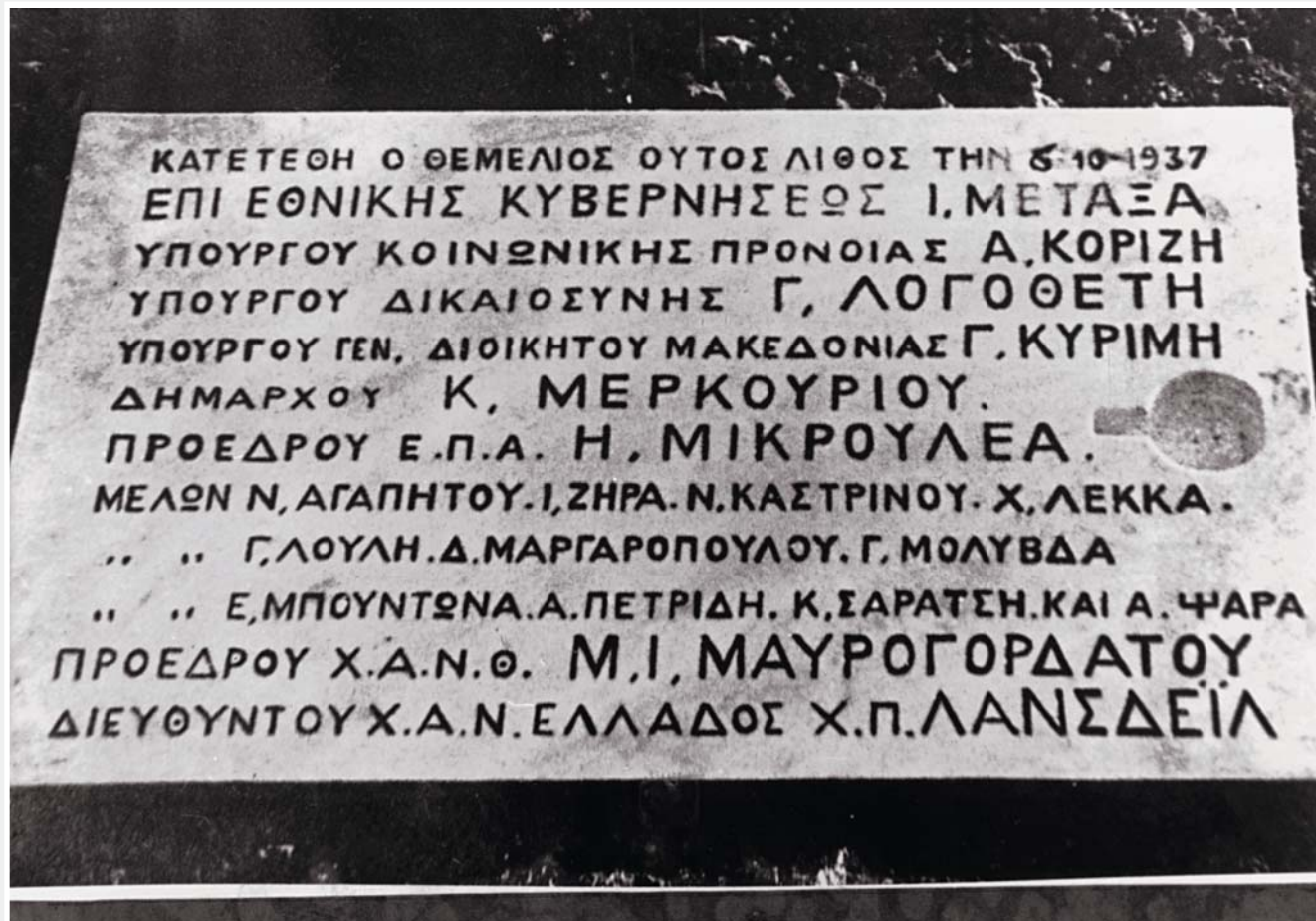
Η ανέγερση του κτιρίου ανατέθηκε σε δυο άριστους οικοδόμους της Καλαμαριάς, των οποίων η φήμη είχε προ πολλού ξεπεράσει τα «σύνορά» της: τον Γεώργιο Σαρηβλάση και τον Παναγιώτη Μακαρονά (ή Μακαρονίδη), οι οποίοι υπό την επίβλεψη μηχανικού ορισμένου από την κυβέρνηση αναλαμβάνουν να φέρουν σε πέρας το μεγάλο αυτό

1. Ανδρεάδης Γ., *Καλαμαριά μου αξέχαστη*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 12: «Οι ανάγκες των Συμμάχων κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους και τον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο μετέτρεψαν την Καλαμαριά από χώρο εξοχής σε χώρο στρατοπέδων». Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού, *Η Καλαμαριά στο Μεσοπόλεμο (1920-1940)*, Φωτογραφικό – Ιστορικό Λεύκωμα, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 75-81, Αρχ. Προφ. Μαρτυριών Ι.Α.Π.Ε.

2. Αρχ. Προφ. Μαρτυριών Ι.Α.Π.Ε.. Αυτό το συμπέρασμα συνάγεται από σωζόμενη μαρμάρινη πλάκα που ήταν εντοιχισμένη στον κεντρικό διάδρομο του ιδρύματος, στην οποία αναφέρεται ότι το Ίδρυμα προοριζόταν για την «αναμόρφωση των παιδιών». Σύμφωνα λοιπόν με το περιεχόμενο της μαρμάρινης πλάκας ο υπουργός και Γενικός Διευθυντής Μακεδονίας Γ. Κυρίμης και ο Εισαγγελέας Εφετών Θεσσαλονίκης Ηλ. Μικρουλέας, που ήταν γνωστός για την ευαισθησία και την αγάπη του προς τα παιδιά, συνέβαλαν τα μέγιστα για την έγκριση από την κυβέρνηση της ανέγερσης του κτιρίου του ιδρύματος: *Ευκλεώς ανάσποντος ΓΕΩΡΓΙΟΥ Β', Εθνικώς κυβερνώντος ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΕΤΑΞΑ, υπουργού ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΥΡΙΜΗ, εμπνεύσει φροντίδι μόχθω ΗΛΙΑ ΜΙΚΡΟΥΛΕΑ, τότε το κτίριον ΕΙΣ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΙΝ ΑΠΟΚΛΗΡΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ*.

3. Ρ. Παπαδημητρίου, *Το Ίδρυμα «Αριστοτέλης»*, *Περιοδικό Ελληνίδων Β. Ελλάδος*, 39 (1967), 40.

4. Αρχ. Προφ. Μαρτυριών Ι.Α.Π.Ε., Φωτογραφικό αρχείο συλλόγου αποφοίτων. Βλ. εικόνες 1 και 2.



1. Θεμέλιος λίθος κτιρίου Ε.Ι.Π.Α.Π.Μ. «ο Αριστοτέλης» (6-10-1937).



2. Αναμνηστική φωτογραφία των επισήμων που παραβρέθηκαν στη τελετή θεμελίωσης του κτιρίου Ε.Ι.Π.Α.Π.Μ. «ο Αριστοτέλης» (6-10-1937).

έργο σε σύντομο χρονικό διάστημα⁵. Έτσι τις παραμονές των Χριστουγέννων του 1939 γίνονται τα επίσημα εγκαίνια του κεντρικού κτιρίου⁶, που αντικρίζει κανείς μέχρι και σήμερα. Η εγκατάσταση του ιδρύματος έχει γίνει ήδη σ' αυτό από το Νοέμβριο.

Στο ισόγειο υπήρχαν η τραπεζαρία, το μαγειρείο, οι αποθήκες τροφίμων, τα λουτρά, τα πλυντήρια, το υποδηματοποιείο και δύο αίθουσες (της Ε' και Στ' Δημοτικού)⁷. Στον πρώτο όροφο του κτιρίου στεγάζονταν τα γραφεία των υπαλλήλων και της διεύθυνσης, δύο θάλαμοι (1^{ος} και 2^{ος}), το δωμάτιο του επιμελητή υπηρεσίας, βοηθητικοί χώροι και αίθουσες διδασκαλίας (των τάξεων του Δημοτικού)⁸. Στο δεύτερο όροφο βρίσκονταν το θεραπευτήριο⁹, δύο θάλαμοι (3^{ος} και 4^{ος}), δύο δωμάτια του διευθυντή και υποδιευθυντή και ένα δωμάτιο του επιμελητή υπηρεσίας. Το κόστος ανέγερσης του κτιρίου έφθασε τις 10.000 λίρες Αγγλίας.

Μέχρι την αποπεράτωση του κτιρίου τα ορφανά, που ο αριθμός



3. Πρόσψη κεντρικού κτιρίου του Ιδρύματος (1947).

5. Αρχ. Προφ. Μαρτυριών Ι.Α.Π.Ε.. Σύμφωνα με την κόρη του Γ. Σαρηβαλάση, Αναστασία Σαρηβαλάση – Βασιλάκη, ο πατέρας της και ο συνétaιρός του Π. Μακαρονάς – κατόπιν μεγάλος καπετάνιος του ΕΛΑΣ - προσέλαβαν πολλούς εργάτες, για να είναι σε θέση να παραδώσουν έγκαιρα το νέο κτίριο. Το γεγονός μάλιστα ότι το κτίριο αυτό θα στέγαζε ορφανά, έκανε τους δυο άριστους εργολάβους να εργάζονται με περισσή υπομονή και συνέπεια. Η κ. Αναστασία Σαρηβαλάση – Βασιλάκη προσθέτει πως στη λαμπρή εορτή των εγκαινίων παραβρέθηκαν όλα τα σχολεία της Καλαμαριάς με τις στολές της ΕΠΟΝ. Ο Ι. Μεταξάς πήρε στην αγκαλιά του τη μικρή τότε κόρη του φτωχού οικοδόμου Γ. Σαρηβαλάση, ντυμένη με παραδοσιακή στολή, και ανακοίνωσε ότι στα επόμενα χρόνια τα έξοδα των σπουδών της μικρής Αναστασίας θα καλύπτονταν τιμής ένεκεν από την κυβέρνηση. Δυστυχώς όμως ο πόλεμος που δεν άργησε να ξεσπάσει γκρέμισε τα όνειρα του μικρού αλλά δραστήριου κοριτσιού, το οποίο μάλιστα στην κατοχική περίοδο ανέπτυξε έντονη αντιστασιακή δράση στην πόλη της Θεσσαλονίκης.

6. Εφημερίδα Πολιτιστικού Συλλόγου Αποφοίτων «ο Αριστοτέλης», 22 (1999), 5. Αρχ. Προφ. Μαρτυριών Ι.Α.Π.Ε.

7. Αρχ. Προφ. Μαρτυριών Ι.Α.Π.Ε.. Στο χώρο του υποδηματοποιείου και των αιθουσών στεγάζεται σήμερα το Α' ΚΑΠΗ Καλαμαριάς. Βλ. εικόνες 3 και 4.

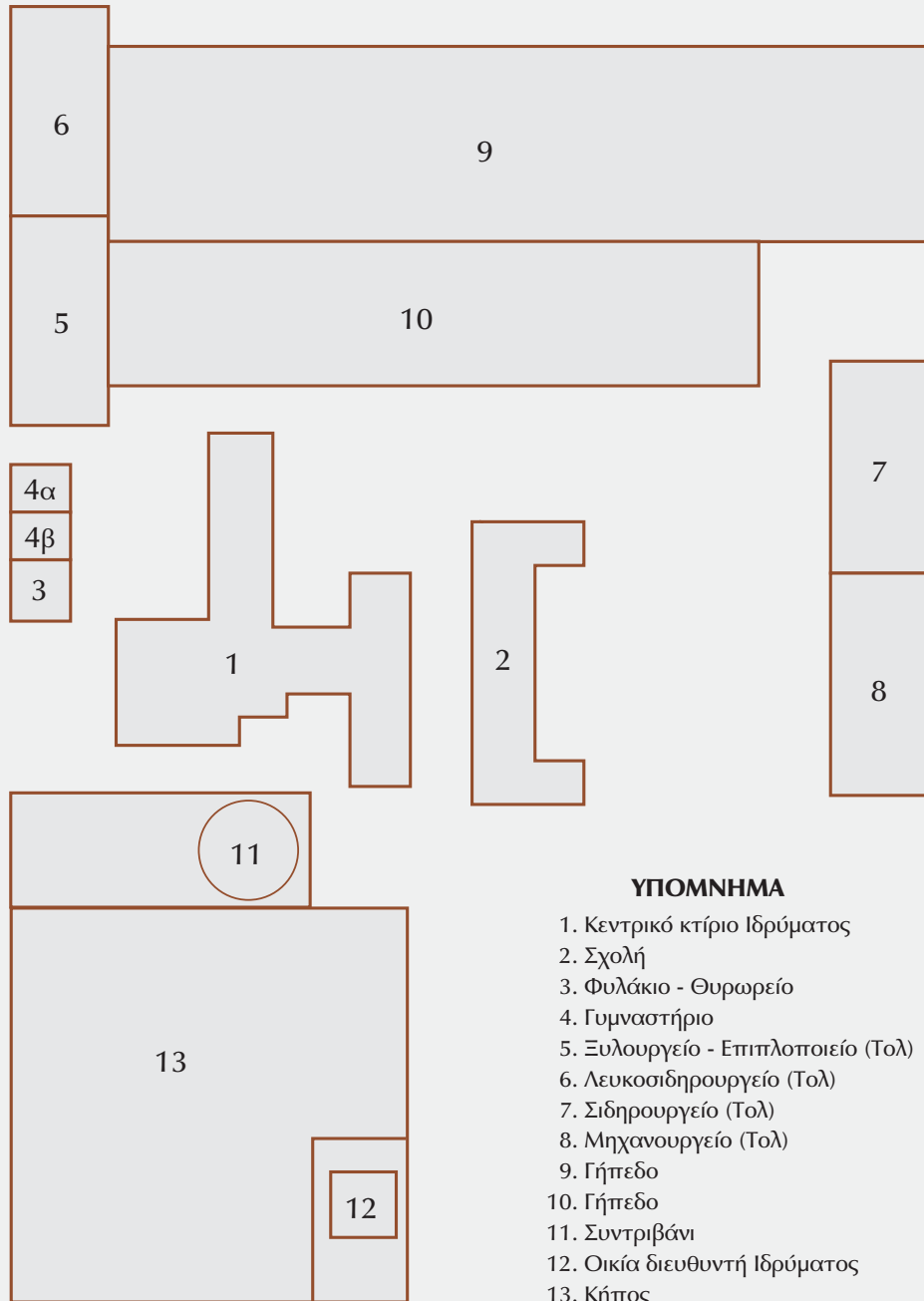
8. Βλ. εικόνες 5 και 6.

9. Αρχ. Προφ. Μαρτυριών Ι.Α.Π.Ε.. Στο χώρο του θεραπευτηρίου στεγάζονται σήμερα τα γραφεία του Πολιτιστικού Συλλόγου Αποφοίτων Ορφανοτροφείου «ο Αριστοτέλης».



4. Πρόσοψη κεντρικού κτιρίου του ιδρύματος (1956).

Κάτοψη κτιρίων Ε.Ι.Π.Α.Π.Μ. "ο Αριστοτέλης" (1954)

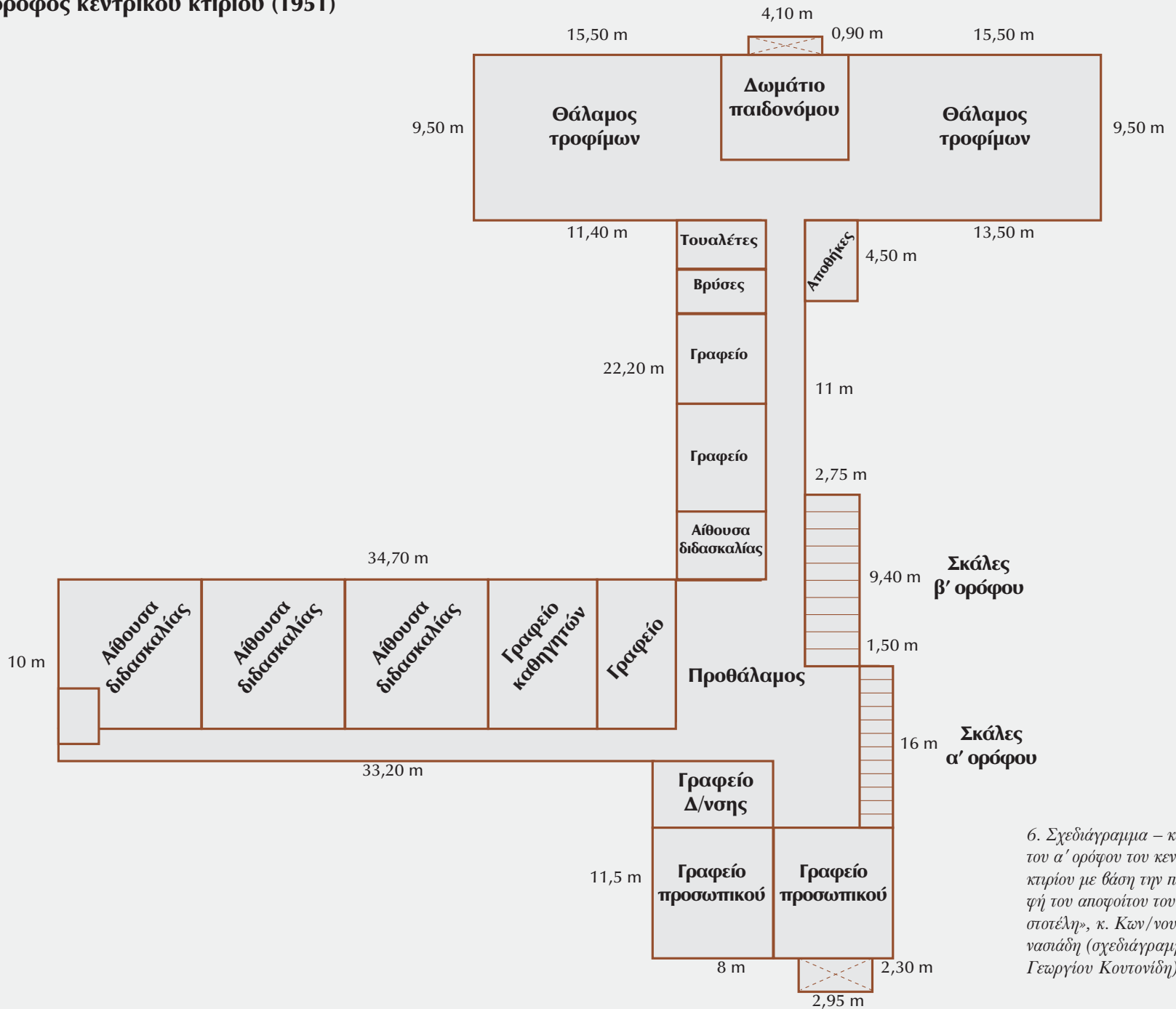


ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1. Κεντρικό κτίριο Ιδρύματος
2. Σχολή
3. Φυλάκιο - Θυρωρείο
4. Γυμναστήριο
5. Ξυλουργείο - Επιπλοποιείο (Τολ)
6. Λευκοσιδηρουργείο (Τολ)
7. Σιδηρουργείο (Τολ)
8. Μηχανουργείο (Τολ)
9. Γήπεδο
10. Γήπεδο
11. Συντριβάνι
12. Οικία διευθυντή Ιδρύματος
13. Κήπος

5. Κάτοψη όλων των κτιρίων του Ιδρύματος συνολικού εμβαδόν 8 στρεμμάτων (το σχεδιάγραμμα εκπονήθηκε από το φοιτητή του τμήματος Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών του Πολυτεχνείου Α.Π.Θ., Γεώργιο Κουτονίδη).

Α' όροφος κεντρικού κτιρίου (1951)



6. Σχεδιάγραμμα – κάτοψη του α' ορόφου του κεντρικού κτιρίου με βάση την περιγραφή του αποφοίτου του «Αριστοτέλη», κ. Κων/νου Αθανασιάδη (σχεδιάγραμμα Γεωργίου Κουτινίδη).

τους τότε δεν ξεπερνούσε τα εκατό¹⁰, στεγάζονταν στις προαναφερθείσες παράγκες, εκεί όπου σήμερα υπάρχει ο κήπος με τα δένδρα και το εκκλησάκι. Το καλοκαίρι του 1939, και για λίγους μήνες, το ίδρυμα μετακόμισε προσωρινά σε εγκαταλειμμένο στρατόπεδο στο μικρό Καραμπουρνάκι, ώστε να πραγματοποιηθούν οι τελευταίες εργασίες πριν την παράδοση και τη λειτουργία του κτιρίου. Οι ξύλινες παράγκες κατεδαφίζονται και στη θέση τους δημιουργείται ο κήπος του ιδρύματος.

Δυστυχώς, η συγκεκριμένη «έξωση» των ορφανών του ιδρύματος το 1939 δε θα είναι ούτε η πρώτη ούτε και η τελευταία¹¹. Τον Οκτώβριο του 1940, κι ενώ το κτίριο δεν έχει συμπληρώσει ακόμη ούτε ένα χρόνο λειτουργίας, η Ελλάδα εισέρχεται στη δίνη του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Το κτίριο επιτάσσεται και λειτουργεί ως Νοσοκομείο αρχικά του ελληνικού στρατού (1940-1941), στη συνέχεια των γερμανικών στρατευμάτων κατοχής (1941-1944) και, από την απελευθέρωση μέχρι την άνοιξη του 1945, του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (Ε.Α.Μ.)¹². Ο άριστος για τα δεδομένα της εποχής εξοπλισμός του και τα ιατρικά μηχανήματα βρίσκονταν στο ισόγειο, ενώ στους επάνω ορόφους υπήρχαν οι θάλαμοι των ασθενών. Πολλοί από τους σπουδαίους γιατρούς της εποχής που εργάστηκαν εκείνη την περίοδο στο Νοσοκομείο ήταν οι Ψάλτης, Γερολυμάτος, Αλίβης κ.ά.¹³.

Την περίοδο από τα τέλη του 1940 ως τις αρχές του 1946 τα ορφανά του ιδρύματος διωγμένα από τη μόνιμη στέγη που μόλις είχαν αποκτήσει, βιώνουν, εκτός από το φάσμα της πείνας και του θανάτου, εφιαλτικές ημέρες συνεχούς περιπλάνησης και προσωρινών εγκαταστάσεων σε διάφορα ιδιωτικά σχολεία, των οποίων η λειτουργία είχε ανασταλεί, εξαιτίας του πολέμου.

Αρχικά το Αναμορφωτικό Ίδρυμα Μακεδονίας εγκαθίσταται στη Ρουμανική Σχολή (Νοέμβ. 1940 – άνοιξη του 1941). Στη συνέχεια μετακομίζει στις εγκαταλειμμένες εγκαταστάσεις των κατασκηνώσεων με την επωνυμία «*Η Μέριμνα*» στο Χορτιάτη. Σ' αυτήν την περιοχή θα παραμείνει μέχρι το φθινόπωρο του ίδιου έτους. Αξίζει να αναφερθεί ότι σ' αυτό το χρονικό διάστημα (17 Οκτ. / 5 Νοεμβ. 1941) το Αναμορφωτικό Ίδρυμα Μακεδονίας με το υπ' αριθ. 651/41 Νομοθετικό Διάταγμα μετονομάζεται σε «*Εθνικόν Ίδρυμα Προστασίας Απόρων Παίδων Μακεδονίας*

¹⁰ Ο.π.. Φωτογραφικό αρχείο συλλόγου αποφοίτων «ο Αριστοτέλης», βλ. εικ.7.

¹¹ Ρ. Παπαδημητρίου, *ό.π.*, σ. 41.

¹² Εφημερίδα «ο Αριστοτέλης», *ό.π.*, 22 (1999), 5. Η πληροφορία του τότε τροφίμου Χρ.Μπαμιώτη ότι το κτίριο του Ε.Ι.Π.Α.Π.Μ. λειτούργησε ως νοσοκομείο του Ε.Α.Μ. μέχρι τις αρχές του 1946 επιβάλλεται να ιδωθεί με επιφύλαξη. Το Ε.Α.Μ. είχε υπό τον έλεγχό του την περιοχή της Θεσσαλονίκης μέχρι το Μάρτιο του 1945.

¹³ Αρχ. Προφ. Μαρτυριών Ι.Α.Π.Ε. Η Αναστασία Σαρηβαλάση-Βασιλάκη νοσηλεύθηκε στο «νοσοκομείο» έχοντας σοβαρά τραύματα από οπλοπολυβόλο σε όλο της το σώμα. Μέχρι την ανάρρωσή της και την έξοδό της από το νοσοκομείο –παρέμεινε εννέα (9) μήνες εκεί– εργάστηκε ως εθελόντρια και η ίδια.



7. Μοναδική φωτογραφία του Ιδρύματος πριν το 1940, στην οποία απεικονίζονται τα παιδιά του Ιδρύματος στην πρώτη τους εμφάνιση στην παρέλαση της 25^{ης} Μαρτίου 1938.

(Ε.Ι.Π.Α.Π.Μ.)» και λειτουργεί πλέον ως οργανισμός δημοσίου δικαίου¹⁴.

Το φθινόπωρο του 1941 το ίδρυμα, με τη νέα πλέον ονομασία του, εγκαθίσταται στην Εβραϊκή Σχολή, όπου και παραμένει μέχρι την άνοιξη του 1943. Σύμφωνα με τη γνώμη των παλαιότερων τροφίμων του ιδρύματος οι συνθήκες διαβίωσης στην Εβραϊκή Σχολή ήταν ίσως οι χειρότερες που γνώρισαν τα ορφανά του.

Επόμενος σταθμός στην περιπλάνηση του ιδρύματος είναι ο χώρος δίπλα στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο 424 και πάνω από τη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης (Δ.Ε.Θ.), περιοχή που σήμερα διασχίζει η Εγνατία Οδός. Στο χώρο αυτό, που ήταν τότε ευρύτερα γνωστός ως «Δασάκι»¹⁵, εξαιτίας του αλσουλίου που υπήρχε εκεί, εγκαθίστανται το Ε.Ι.Π.Α.Π.Μ. και το Παπάφειο ορφανοτροφείο¹⁶. Οι εγκαταστάσεις στο «Δασάκι», που πρώτα «φιλοξενούσαν» τα άλογα του ελληνικού στρατού ως σταύλοι¹⁷, αναμορφώθηκαν, για να δεχθούν τα πολυάριθμα παιδιά των ορφανοτροφείων. Πείνα και ψείρες ταλάνιζαν τα παιδιά και το προσωπικό. Ο διευθυντής του ιδρύματος κ. Διονύσιος Τριμέρης, με δυσκολία κατάφερε να εξασφαλίζει τα απολύτως απαραίτητα τρόφιμα και είδη ρουχισμού¹⁸.

Η λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου (1945) βρίσκει το Ε.Ι.Π.Α.Π.Μ. στις ίδιες εγκαταστάσεις στο «Δασάκι». Οι περιπέτειες όμως της περιπλάνησης δε σταματούν εδώ: το ίδρυμα θα στεγαστεί προσωρινά στο Γαλλικό Ινστιτούτο (LYCÉE FRANÇAIS) δίπλα στο Γ' Σώμα Στρατού επί της ομώνυμης Λεωφόρου και αφού θα λειτουργήσει εκεί κάτω από άθλιες συνθήκες σ' όλη τη διάρκεια του 1945, θα μεταφερθεί για ένα μικρό χρονικό διάστημα περίπου δύο μηνών (αρχές του 1946) στο 6^ο Δημοτικό Σχολείο Καλαμαριάς κι από εκεί στο επιβλητικό κτίριό του (ιδιοκτησία του Υπουργείου Προνοίας)¹⁹. Όταν ολοκληρώθηκαν οι αναγκαίες εργασίες ανακαίνισης (καθαρισμός και βάψιμο) το κτίριο ήταν έτοιμο (με τα σημάδια του πολέμου βέβαια ακόμη ορατά²⁰), για να υποδεχθεί και πάλι τα ορφανά.

Το «Εθνικόν Ίδρυμα Προστασίας Απόρων Παιδών Μακεδονίας» (Ε.Ι.Π.Α.Π.Μ.), το οποίο αποκτά από το 1946 την πρόσθετη επωνυμία «Αριστοτέλης» (από το όνομα του Σταγειρίτη φιλοσόφου), με την

14. Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Φ.Ε.Κ. 17 Οκτ/5 Νοε 1941, Α 378. Νομοθετικό Διάταγμα 651 Περί συστάσεως Φιλανθρωπικού Ιδρύματος υπό την επωνυμία «Εθνικόν Ίδρυμα Προστασίας Απόρων Παιδών Μακεδονίας». Το περιεχόμενο του εν λόγω Νομοθ. Διατάγματος αποτελεί αντικείμενο της επόμενης ενότητας.

15. Αρχ. Προφ. Μαρτυριών Ι.Α.Π.Ε. Στο «Δασάκι» (σήμερα οι Στρατιωτικές Σχολές) υπήρχε τότε γήπεδο και ήταν εγκατεστημένα τα αντιαεροπορικά οπλικά συστήματα των Γερμανών. Φωτογραφικό αρχείο αποφοίτων, βλ. εικ. 8.

16. Ό.π. Το Παπάφειο αναγκάστηκε, όπως και το Ε.Ι.Π.Α.Π.Μ., να εγκαταλείψει στα χρόνια της Κατοχής τις όμορφες ιδιόκτητες εγκαταστάσεις του, στις οποίες στεγάζεται μέχρι σήμερα.

17. Ό.π. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των τότε τροφίμων επρόκειτο για μακρόστενους χωρίς παραθυρόφυλλα και τζάμια θαλάμους με ξύλινο δάπεδο. Το μήκος τους ήταν περίπου 35 – 40 μέτρα. Δίπλα στους θαλάμους – κοιτώνες των παιδιών, σε απόσταση 30 μέτρων, υπήρχε το σχολείο και ο χώρος του συσσιτίου.

18. Αναστασιάδης Εμμ., *Κήπος αναμνήσεων από το ίδρυμα «Αριστοτέλης»*, Θεσσαλονίκη 1999, σ. 22, Αρχ. Προφ. Μαρτυριών Ι.Α.Π.Ε. Φωτογραφικό αρχείο συλλόγου αποφοίτων, βλ. εικ. 9. Περισσότερες πληροφορίες για τον Διον. Τριμέρη στην ενότητα «Διοίκηση και Προσωπικό».

19. Ρ. Παπαδημητρίου, ό.π., σ. 40: «Το Υπουργείο Δικαιοσύνης, στο οποίο υπαγόταν το Αναμορφωτήριο, παρεχώρησε το οίκημα στο Υπουργείο Προνοίας, για να λειτουργήσει ως Ορφανοτροφείο».

20. Αρχ. Προφ. Μαρτυριών Ι.Α.Π.Ε. Πληροφορίες των τροφίμων αναφέρουν ότι είχαν εντοπιστεί πτώματα στην ταράτσα του κτιρίου λίγο πριν πραγματοποιηθεί η εγκατάσταση των παιδιών.



8. Αναμνηστική φωτογραφία του συνόλου των ορφανών με τη διοίκηση του ιδρύματος (16-04-1944).

οποία άλλωστε θα γίνει ευρύτερα γνωστό, θα λειτουργήσει ανελλιπώς στο δικό του πλέον χώρο στην Καλαμαριά από τις αρχές του 1946 μέχρι τις αρχές του 1983 φιλοξενώντας πλήθος ορφανών²¹. Το μόνο που θα διαφοροποιηθεί στην τελευταία δεκαετία της ζωής του είναι η γενική ονομασία του: «Κέντρο Παιδικής Μεριμνης Αρρένων Θεσσαλονίκης» (Κ.Π.Μ.Α.Θ.).

Υπολογίζεται ότι ο συνολικός αριθμός των παιδιών που φιλοξενήθηκαν κατά καιρούς στον «Αριστοτέλη» φθάνει τα 19.500²². Όλα αυτά τα χρόνια προσφέρονται στα παιδιά, εκτός των υλικών αγαθών, που είναι άλλοτε ελάχιστα και άλλοτε άφθονα, ανάλογα με το πολιτικό καθεστώς και την οικονομική επιφάνεια της χώρας²³, και εφόδια – γνώσεις (Σχολή Επαγγελματιών και Τεχνών από το 1950), για να μπορέσουν τα παιδιά, εξερχόμενα από την προστατευτική αγκαλιά του ιδρύματος, να επιβιώσουν.

Η 17^η Μαρτίου του 1983, ημέρα διακοπής της λειτουργίας του «Αριστοτέλη» με το υπ' αριθ. 75/83 Προεδρικό Διάταγμα²⁴, αποτελεί για τους αποφοίτους του «αποφράδα» ημέρα. Μία περιπετειώδης όσο και αξιοθαύμαστη πορεία, που ξεκίνησε δειλά-δειλά το 1926 από τις παράγκες του Ασύλου Αλητοπαίδων και που μέσα από αγώνες και σκληρή δουλειά σημείωσε αλματώδη πρόοδο φθάνοντας στην Τεχνική και Επαγγελματική Σχολή, διακόπηκε απότομα και άδοξα το 1983 μετά από πενήντα επτά χρόνια συνεχούς παρουσίας. Η λήθη και η αδιαφορία όπως ήταν φυσικό επόμενο, λειτούργησαν αποφασιστικά προς την κατεύθυνση της ολοκλήρωσης του «έργου της καταστροφής».

Οι απόφοιτοι είναι οι μόνοι που αντιστέκονται όπως άλλωστε έκαναν πάντα, αγωνιζόμενοι με το ήθος και την κοινωνική τους δραστηριοποίηση για να συντηρήσουν ζωντανή στη μνήμη των ανθρώπων την προσφορά και το έργο του «Αριστοτέλη».

21. Αρχ. Προφ. Μαρτυριών Ι.Α.Π.Ε.. Η δύναμη του ιδρύματος ορίστηκε κατ' έτος στα 200-250 παιδιά.

22. Αρχ. Προφ. Μαρτυριών Ι.Α.Π.Ε.. Στοιχεία για την κίνηση των τροφίμων κατ' έτος (1939-1951) βλ. Εγχειρίδιο «Αριστοτέλη» διανεμηθέν στους επισκέπτες της ΔΕΘ (1951), σ. 17, και *Μητρώο τροφίμων Ιδρύματος* (αρχείο πολιτιστικού συλλόγου αποφοίτων).

23. Ό.π. Στην περίοδο 1946-1955 το ίδρυμα, αν και έχει επιστρέψει στο φυσικό του χώρο, εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σοβαρότατο πρόβλημα στην εξασφάλιση και διάθεση τροφίμων στα παιδιά. Αρωγός του ιδρύματος αναφέρεται στα χρόνια κυρίως του εμφυλίου, αλλά και αργότερα, η UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration), η οποία προσέφερε γάλα και αλεύρι. Περισσότερα στοιχεία για την UNRRA στην ενότητα «Η ζωή στον Αριστοτέλη – ημερήσιο πρόγραμμα».

24. Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Φ.Ε.Κ. 17 Μαρτίου 1983, Α 34. Προεδρικό Διάταγμα υπ' αριθ. 75 «Κατάργηση του Κέντρου Παιδικής Μεριμνης Αρρένων Θεσσαλονίκης "Ο ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ" και συγχώνευσή του στο Παπάφειο Κέντρο Παιδικής Μεριμνης Αρρένων Θεσσαλονίκης "Ο ΜΕΛΙΤΕΥΣ"».



9. Μικροί τρώφιμοι του Ιδρύματος με στολές που ο Max Merten είχε δωρίσει στο Ίδρυμα (1944).